

Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

Українська Академія Наук

Гілея

Науковий вісник

- *Історичні науки*
- *Філософські науки*
- *Політичні науки*

Випуск 89 (№ 10)

Київ – 2014

redkol. V.I. Shynkaruk. – K. : Abrys, 2002. – S. 247.

5. Interioryzacija // Filososfs'kvi slovnyk / Za red. V.I. Shynkaruka. 2 vyd., pererob. i dop. – K. : Golov. red. URE, 1986. – S. 238.

6. Lukashevich N.P. Teorija socializacii kak metodologicheskaja osnova social'noj raboty s molodezh'ju / N.P. Lukashevich // Molodezhnaja politika: opyt, problemy, perspektivy. – K., 1992. – Ch.1. – S. 84–85.

7. Martjushov V.F. Social'naja relevantnost' adaptacii / V.F. Martjushov. – Tver': TGTU, 2005. – 104 s.

8. Miloslavova I.A. Adaptacija kak social'no-psihologicheskoe javlenie / I.A. Miloslavova // Social'naja psihologija i filosofija / Pod red. B.F. Parygina. – L., 1973. – Vyp.2. – S. 111–120.

9. Tejlor Ch. Mul'tykul'turalizm i "polityka vyznannja" / Charl'z Tejlor; per. z angl. R.J. Dymercja. – K. : AI'terpres, 2004. – 172 s.

10. Shibusani T. Social'naja psihologija / T.Shibutani; Per. s angl. V.B. Ol'shanskogo. – M. : Progress, 1968. – 535 s.

11. Honnet A. The Struggle for Recognition / Axel Honnet; translated by Joel Anderson. – Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1996. – 237 p.

12. Recognition and Power / Axel Honnet and the Tradition of Critical Social Theory / Bert van den Brink and David Owen (Ed.). – Cambridge University Press, 2007. – 415 p.

Gangal A. V., depchief of faculty, Military institute of telecommunications and informatization of the State university of telecommunications (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

An interiorization of social norms as composed socialization of the personality and a condition of success of its recognition

In article difficult interdependence of processes of socialization, social adaptation and an interiorization is analysed. It is offered to add a traditional approach to this perspective from positions of the theory of social action with approach from positions of the theory of social communication. The important value gets understanding of an interiorization of social norms as critically dependent on recognition procedures.

Keywords: interiorization, socialization, social adaptation, social norms, social values, recognition, personality.

Гангал А. В., заместитель начальника факультета, Военный институт телекоммуникаций и информатизации Государственного университета телекоммуникаций (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Интериоризация социальных норм как слагаемая социализации личности и условие успешности ее признания

Проанализирована сложная взаимозависимость процессов социализации, социальной адаптации и интериоризации. Предложено дополнить традиционный подход к этой проблематике с позиций теории социального действия подходом с позиций теории социальной коммуникации. Важное значение приобретает понимание интериоризации социальных норм как критически зависимой от процедур признания.

Ключевые слова: интериоризация, социализация, социальная адаптация, социальные нормы, социальные ценности, признание, личность.

* * *

УДК 1:316.3

Попова І. В.
кандидат технічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологій
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Реалізація моделі екобезпечного розвитку відбувається лише за умов високої економічної культури та ділової активності; актуальним стає принцип екологізації підприємництва, однак, сучасні ринкові реалії України екологічну складову підприємництва фактично зводять нанівець; в Україні ще не сформувалася національна система екологічного управління в її європейській цілісності державного, громадського і корпоративного (бізнесового) екологічного менеджменту; державна система управління у галузі охорони навколишнього природного середовища до підприємництва має, на жаль, лише допоміжне значення; держава фактично монополізувала екологічну відповідальність, що призвело до послаблення відповідальності конкретних природокористувачів, насамперед, суб'єктів господарювання та власників землі і основних фондів; система "природа – виробництво – екологічна культура і безпека життєдіяльності" потребує радикальної модернізації.

Ключові слова: людина, культура, виробництво, ринок, екологія, екологічна безпека, виховання.

Констатуючи перехід до ринкових відносин як даність, як єдиний можливий шлях розвитку суспільства, деякі дослідники далеко не завжди усвідомлюють всі позитивні та негативні чинники ринкової економіки, насамперед її загрози для екобезпечного розвитку та можливості їх мінімізації. Як зазначає С. М. Сокол: "Ми часто повторюємо вислів, що Україна перебуває в "перехідному періоді", але розуміння того куди ми переходимо буває найрізноманітнішим. Реформатори нашої економіки, як правило, говорять про перехід до ринку, а ідеальним станом економіки, до якого варто було б прагнути, вважають той, що існує в розвинутих країнах Заходу. Але справа в тому, що сам Захід, його економічні і соціальні відносини швидко змінюються. І те, що декому здається ідеальним, може виявитися надбанням минулого. А це істотно впливає на всю світову ситуацію, на взаємовідносини розвинутих країн та країн, що розвиваються, створює не тільки нові можливості, але й нові складні проблеми. Пошук Україною власного шляху в світову співдружність народів має бути співзвучним до проблем сьогодення, віддзеркалювати насувні питання її економічного, політичного, культурного буття, зумовлені менталітетом народу, його характером, психологією, інтелектуальним потенціалом" [1, с. 4]

Активізація подальших ринкових перетворень потребує опрацювання нової моделі господарювання, що відповідатиме еколого-економічній структурі національної економіки. Особливо гостра ця проблема у сфері природокористування, де існують різноманітні обмеження, найчастіше об'єктивного характеру, що й визначає масштаби та пропорції господарського освоєння природно-ресурсної бази соціально-економічного розвитку [2, с.154]. Як зазначає О. Веклич, об'єктивний аналіз екологічної ситуації, що склалася в Україні, свідчить про стійке загострення взаємовідносин суспільства і природного середовища. Парадоксально, але зубожіння народу, погіршення соціальних і екологічних умов проживання відбувається за наявності значного природно-ресурсного потенціалу країн [3, с. 95]

Необхідність згладжування екологічних суперечностей актуалізувалась у зв'язку з тотальною індустріалізацією виробничих відносин та неможливістю підміняти наукоємними технологіями природно-ресурсний фактор соціально-економічного розвитку. Отже, соціально-економічне піднесення супроводжується додатковим залученням природних ресурсів до господарського обороту, що підриває баланс в еколого-економічних системах і прискорює процеси виснаження та вичерпання запасів окремих складових природного капіталу [2, с. 154]

Якщо розглядати теоретико-методологічні витоки екобезпечного розвитку, то головним принципом є те, що перехід до екологічно збалансованих моделей виробництва і споживання полягає в ліквідації залежності між економічним ростом і деградацією навколишнього середовища за рахунок підвищення ефективності використання природно-ресурсного потенціалу кожного регіону, удосконалення організаційно-економічної системи управління виробництвом і т.п. Усвідомлення необхідності

реалізації вищевказаних процесів світовим співтовариством призвело до того, що в 1992 р. на конференції ООН у Ріо-де-Жанейро була прийнята концепція стійкого розвитку. У цьому контексті будьякий соціально-економічний розвиток повинен здійснюватися в умовах екологічної безпеки відтворювальних процесів, гарантувати нащадкам наявність повноцінного життєвого середовища і достатньої кількості природних ресурсів. Вплив економічного розвитку на стан навколишнього природного середовища апіорі є деструктивним у зв'язку з об'єктивною необхідністю вторгнення в природний хід процесів в екосфері для забезпечення життєво необхідних (хоча б і мінімальних) потреб людей. В той же час підняття рівня економічного розвитку означає не тільки посилення техногенного навантаження на природу, але і можливість упровадження ресурсозберігаючих і екобезпечних технологій, удосконалення систем контролю і попередження екологічних катастроф, підвищення загальної екологічної грамотності населення. Інакше кажучи, економічне зростання повинно супроводжуватися адекватними соціальними перетвореннями і сприяти рішенню проблеми підвищення якості навколишнього природного середовища [4, с. 194].

Однією із головних умов успішної інтеграції України у європейське співтовариство і міжнародні інституції є забезпечення сталого соціально-економічного розвитку національної економіки на засадах екологічної безпеки. Посилення глобалізаційних тенденцій у світогосподарських зв'язках, вплив постіндустріальних стратегій розвитку, технологічні, інформаційні і екологічні виклики – це ті чинники, які в умовах обмеженості ресурсів спонукають до пошуку нових, адекватних згаданім викликам, механізмів і інструментарію сталого розвитку як держав, так і окремих їх територіальних утворень [5, с. 90].

Зрозуміло, що утвердження екологічних пріоритетів у суспільному розвитку відбувається переважно за умов високої економічної культури та ділової активності. У зв'язку з цим набуває актуальності процес розвитку екологізації підприємництва, в еволюційному контексті якого простежуються аспекти екологічної безпеки та їх синергічність впливу на результати соціально-економічної ефективності суспільного відтворення. Адже у самому генезисі підприємництва еволюційно закладено матеріальні та моральні стимули до його екологізації – саморозвитку, відтворення, генерації нових ідей, що передбачають збалансування взаємодії природи та суспільства [6, с. 60]. Але, сучасні ринкові реалії України навпаки констатують розведення понять підприємництва та екологічна безпека, оскільки основна мета підприємця у стихійному ринку – це швидкий прибуток, а в Україні ще не сформувалася національна система екологічного управління в її європейській цілісності державного, громадського і корпоративного (бізнесового) екологічного менеджменту. Нині домінує державна система управління у галузі охорони навколишнього природного середовища. Держава фактично монополізувала екологічну відповідальність, що

призвело до послаблення відповідальності природокористувачів, насамперед, суб'єктів господарювання та власників землі і основних фондів [7, с. 18].

Брак комплексності та виваженості у реалізації ринкових реформ призвів до того, що в Україні не відбулося глибинної трансформації економічної системи. Відсутність чітких екологічних імперативів у державному регулюванні унеможливорює стабілізацію соціально-екологічних процесів, не кажучи про економічне піднесення. Постає необхідність вирішення проблеми створення ефективної системи управління природокористуванням, що означає не просто коригування нинішньої економічної політики, а перехід до принципово іншої – еколого-економічної моделі ринкових реформ [3, с. 96].

У ринковій економіці біоресурси, як і будь-які інші, є невід'ємним елементом складної системи економічних відносин і носієм вартості. У зв'язку з цим інтерес представляють систематизація та аналіз еколого-економічних факторів, що визначають тенденції в сучасній системі природокористування в країнах транзитивної економіки. На погляд С. Д. Калашник та В. В. Сабадаш існує низка факторів, які в умовах незрілих чи недостатньо зрілих ринкових відносин спричиняють до появи екобезпечних протиріч. Серед цих факторів виділяються наступні [8, с. 32–33].

По-перше, недосконалість механізмів та інструментів ресурсокористування в умовах ринку. До цих факторів відносяться: проблеми ціноутворення на природні ресурси та послуги: у ринковій економіці, де вартість ресурсу повинна визначатися його цінністю, у багатьох випадках такі оцінки або неадекватні, або взагалі відсутні, таке явище називається “провалами ринку” [9, с. 23]; формування рентної політики, надання субсидій, податкових пільг тощо (у багатьох країнах з нерозвиненою або перехідною економікою рентні підходи в природокористуванні не відповідають цілям ефективного ресурсокористування, підприємства в умовах відсутності ринкової конкуренції отримують економічні переваги за рахунок протекціоністських заходів, пільг, субсидій пільг тощо, що не сприяє впровадженню ресурсозберігаючих технологій).

По-друге, складнощі економічної оцінки ефекту використання природного ресурсу, альтернативної вигоди, екологічного збитку, внаслідок чого економічний суб'єкт може прийняти невірне рішення з приводу використання природного ресурсу, часто на користь “швидкої” вигоди в короткостроковому періоді.

По-третє, відсутність чіткої і стратегічно орієнтованої екополітики, концепцій, стратегій, спрямованих на збереження біорізноманіття та досягнення сталого розвитку. Варто також додати відсутність адекватної політики екологічного оподаткування, екологічних штрафів, незбалансовану інвестиційну політику, яка веде до зростання диспропорції між ресурсосвітратними та переробними, обробними і інфраструктурними галузями економіки, нерозробленість та /або неадекватність норм, стандартів, угод, квот, ліцензій, що регулюють сферу природокористування [10, с. 32–33].

Превентивні дії державних органів, спрямовані на раціональне використання природних ресурсів та

стабілізацію й відтворення навколишнього середовища, не дають бажаного ефекту. Основними причинами цього є: відсутність інтегрованої системи вирішення екологічних проблем соціально-економічного розвитку, недостатнє інвестиційне забезпечення відтворення природно-ресурсного потенціалу, застарілий економічний механізм природокористування, дуальна система управління природними ресурсами та охорону навколишнього середовища. Надмірна експлуатація окремих видів природних ресурсів, недосконалість форм та способів їх залучення у відтворювальний процес потребують перегляду пріоритетів природокористування, наукового обґрунтування механізмів їх реалізації [2, с. 156].

Завдання державного управління екологічною політикою на найближчий час матиме подвійну спрямованість. По-перше, вдосконалення на інституційному та технологічному рівнях мають перебороти негативні тенденції розвитку виробничого комплексу в бік зменшення ресурсо- та енерговитрат. По-друге, необхідно забезпечити таку систему управління і технологічної підтримки, яка не дала б можливості посилити техногенний тиск на довкілля тоді, коли виробництво почне нормально функціонувати [8, с. 18].

Проблема лежить також й у площині традиційного ставлення до екологічних проблем з боку суб'єктів економіки. Якщо розглянути нещодавнє минуле, то країни із ринковою (на той час – капіталістичною) економікою, у якій природний ресурс є таким же чинником виробництва і споживання, як і будь-які інші матеріальні ресурси, вирішували питання екологізації виробництва і споживання як чинника підвищення конкурентоспроможності, а тому цими питаннями переймалися окремі суб'єкти економічної діяльності. Роль і місце природних ресурсів у плановій (на той час – соціалістичній) економіці дещо відрізнялися: охороною довкілля опікувалися не окремі суб'єкти господарювання з позицій зростання ефективності своєї діяльності, а держава. Тобто окреме підприємство не мало змоги проводити вигідну йому екологічну політику, оскільки така політика була загальнодержавним завданням, тобто її провадження було централізованим [11, с. 77]. За умов встановлення принципів ринкової економіки сьогодні суспільна свідомість майже не змінилася, вирішення екологічних питань не вважається особистісною потребою суб'єкта економічної діяльності, а перекладається на абстрактну “державу”, яка повинна ці проблеми розв'язувати. Таким чином, економічна та екологічна діяльність відбуваються різними суб'єктами, та часто в різних напрямках.

Це дуже небезпечно для встановлення парадигми екобезпечного сталого розвитку та подальшого розвитку України як держави взагалі, оскільки якість довкілля відіграє все більш вагомий роль як фактор стабільного розвитку суспільства та забезпечення конкурентоспроможності економіки України на світовому ринку. Значна екологічна диверсифікація території України, особливості соціально-економічних процесів у регіонах, які в історичному, природному, соціальному, економічному відношеннях є далеко неоднорідними, низька результативність механізмів

державного управління сталим екологічним розвитком України зумовлює об'єктивну необхідність забезпечення еколого-економічної безпеки держави та її регіонів, що вимагає відповідного теоретичного підґрунтя, методологічних підходів, наукового обґрунтування напрямів її реалізації [8, с. 3].

Таким чином, треба зазначити, що на сьогодні в Україні, принаймні на рівні наукових кіл та громадських організацій вже усвідомлено необхідність переходу до еколого-економічного розвитку, що покликаний зберегти екологічний потенціал країни і забезпечити гармонічний розвиток природи і суспільства. Погіршення екологічної ситуації стає одним із значних чинників, що впливають на здоров'я і добробут цілих країн і народів, поглиблює збіднення населення, нерівномірність розвитку регіонів. Однак сформовані економічні умови і накопичені екологічні проблеми виступають перешкодою для здійснення політики сталого розвитку. Рішення названих проблем вимагає формування комплексних регіональних програм з чітко визначеними інструментами і методами впливу [5, с. 194]. Все це може забезпечуватися тільки у довгострокових програмах, оскільки для забезпечення стійкого розвитку потрібна стійкість соціальної системи. Нажаль часта зміна політичних еліт не сприяє стабільності розвитку в Україні, екологічні пріоритети часто відходять на другий, а то й на третій план. Нестабільність політичної ситуації характеризується відсутністю єдиного розуміння глобального вектору розвитку країни у принаймні більшості учасників політичного процесу. Боротьба політичних сил зводиться до перерозподілу влади та локальних неузгоджених реформ замість глобальних трансформацій. Нестабільність політична призводить перш за все до нестабільності економічної, а нестабільність економіки породжує у економічних суб'єктів неможливість або небажання реалізації довгострокових проектів, більшість яких є саме екологічними. В умовах обмеженості ресурсів (насамперед фінансових і кадрових) та інституційних можливостей, зниження інвестиційної активності, спаду промислового виробництва та зростання індексу споживчих цін акценти в пріоритетності природоохоронних витрат істотно зміщуються в бік скорочення кількості екопроектів та обсягів їх фінансування [10, с. 33].

Як це визначалося раніше, у науковій думці вже очевидною є ідея, що екобезпечний розвиток це стійкий розвиток, оскільки, за визначенням Конференції ООН 1992 року, стійкий розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби [12, с. 78]. На думку Садекова А.А. “стійкий розвиток – форма соціально-економічного розвитку суспільства на базі постіндустріальної моделі господарювання і з використанням механізмів еколого-економічного управління, враховуючого інтереси нинішнього і майбутніх поколінь і направлена на досягнення високого рівня якості природного середовища проживання людини” [13, с. 17]. Саме тому стабілізація політичної системи в плані визначення глобальних перетворень уможливує напрацювання форм та засобів формування парадигми стійкого

розвитку. Існуюча ситуація, коли людство загалом живе не узгоджуючись із засадами стійкого розвитку зумовлюється як інерційністю людського мислення, так і насамперед тим, що інформаційно-інтелектуальний етап суспільного розвитку якому найбільш відповідають означені принципи, ще не є притаманним для більшості країн світу. І для прискорення переходу в світовому масштабі до інформаційного суспільства надзвичайно важливим також є випереджальний розвиток тих видів економічної діяльності, які формують людський і соціальний капітал, тобто соціальної сфери, що й має стати завданням національних урядів держав світу [14, с. 6].

Явище, що істотно впливає на макроекономічні зрушення та реформи, що проводяться в країнах з перехідною економікою, – це глобалізація. Проблеми соціально-економічного розвитку України в умовах глобалізації пов'язані з тим, що країні доводиться вирішувати питання оптимального включення в глобальну економіку в умовах незавершеної системної соціально-економічної і політичної трансформації. Це проявляється передусім у недостатній розвиненості ринкових інститутів. Ця обставина веде до того, що імпульси світового ринку не завжди адекватно абсорбуються економікою України, а тому досить часто викликають деструктивні наслідки. Другим проявом незавершеної системної трансформації є те, що в нашій країні ще не завершився процес формування виробничої структури, яка б відповідала вимогам ринкової економіки. Неконкурентоспроможну економіку України було піддано шоківим ударам лібералізації та неолібералізації. Але поряд з цим, інтеграція України у глобальний простір є безальтернативною. Перспективи для України залежатимуть від її змози знайти новий національний шлях, нову модель розвитку – модель глобального інтегрування [1, с. 6].

З урахуванням особливостей перехідного періоду, який переживає Україна, національними цілями сталого розвитку держави повинні стати (за Б. Данилишиним та Л. Шостак) [15] економічне зростання – забезпечення можливостей, мотивів і гарантій праці громадян, якості життя, функціонування змішаної економіки та раціонального споживання матеріальних ресурсів; охорона навколишнього природного середовища – створення умов всім громадянам для життя в здоровому навколишньому середовищі з чистим повітрям, землею, водою, захист і відновлення біорозмаїття; соціальна справедливість – встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівності можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя; раціональне ресурсокористування – створення системи правових гарантій раціонального використання всіх видів ресурсів на основі дотримання національних інтересів країни та збереження ресурсів для майбутніх поколінь; стабілізація чисельності населення формування ефективної державної політики з метою збільшення тривалості життя і стабілізації чисельності населення України, надання всебічної підтримки молодим сім'ям, охорона материнства і дитинства; освіта – забезпечення гарантій для одержання безперервної освіти громадян, збереження інтелектуального потенціалу країни; міжнародне

співробітництво – активна співпраця зі всіма країнами і міжнародними організаціями, які мають добрі наміри стосовно України, прагнуть до її економічного, соціального і екологічного процвітання.

Для України найбільш актуальним є формування домінуючої державної позиції у сфері: нормативно-законодавчого забезпечення, охорони довкілля; розвитку відносин власності; засад формування ринку нерухомості загалом і землі зокрема; прийняття та реалізації ефективної концепції платного природокористування; формування системи фінансів природокористування; запровадження системи відповідальності за нанесені збитки рекреаційним територіям та ресурсам через екологічні правопорушення; формування та ведення системи кадастрів рекреаційних ресурсів або/і виокремлення рекреаційного фонду, що забезпечить відособлення тієї частини території України, яка, завдяки специфічним корисним властивостям, повинна мати цільовий характер використання; розробки та запровадження системи економічних стимулів за раціональне використання ПРР, їх відтворення, підвищення атракцій рекреаційних територій [16].

Держава і представники громадянського суспільства (неурядові організації, органи місцевого самоврядування) покликані встановити систему законів, прав і відповідальності, розробити комплекс механізмів, імплементованих у ринкові і жорстко контролювати виконання затверджених вимог. Такий тип політики існує у США і країнах Західної Європи. Зокрема, американська модель екологічної політики – це тісна інституціалізована взаємодія держави і представників громадянського суспільства. Держава підтримує ринкові “правила гри”, при цьому не стаючи на бік ні екологічних організацій, ні промислового сектора. Одночасно воно санкціонує створення інститутів, у межах яких пропонує представникам громадянського суспільства самим вирішувати суперечності, що виникають між ними [17, с. 286]. У Європі менш розповсюджений формально-інституціональний характер екологічної політики. Тут політики обмежуються мінімумом екологічних законодавчих актів і представницьких інститутів, але активніше працюють з бізнесменами й екологічною громадськістю за відкритої підтримки державою останніх. Найбільш демократичним методом політики є делегування державою повноважень у прийнятті певних рішень громадам, яких це рішення торкнеться в першу чергу.

Політична нестабільність призвела врешті-решт до того, що стан природного середовища в Україні є катастрофічним. Головна причина цього – хижацьке ставлення до її ресурсів, безпрецедентний антропогенний пресинг на довкілля, що мав місце у радянські часи і значною мірою зберігся у роки незалежності. Практично повністю було розорано ґрунти, країну переважано екологічно шкідливими виробництвами, зведено до мінімуму її лісові масиви. Ці чинники становили та становлять екологічну небезпеку для всього населення країни в цілому і для кожного громадянина України зокрема. Наслідки такого пресингу, які найближчим часом слід подолати, зумовили зменшення середньої тривалості життя, депопуляцію населення країни, перебільшення

смертності над народжуваністю, масове погіршення стану здоров'я людей тощо. Все це є наслідком не тільки успадкованого від радянських часів індустріального способу виробництва, його технократичних стереотипів та підходів, але і хижацьких установок різних відомств та державних установ, великих та малих приватних підприємств, діяльність яких недостатньо врегульована наявним політико-правовим полем. Така ситуація створила загрозу не тільки для здоров'я, але і для виживання українського народу [18, с. 2].

Все це відбувається на тлі загальносвітових процесів принципів змін у сфері політики. Прагматизм та екстенсивне природокористування починає доповнюватися принципами гармонізації взаємин людини і довкілля, пошуком стратегії стійкого розвитку суспільства і біосфери. Екологія стає сферою політичних інтересів та рішень, а політика починає більше враховувати екологічні чинники. Виокремилася навіть така сфера діяльності, як екологічна політика. Відповідно до рівнів екополітики певні зміни відбуваються на глобальному, регіональному, державному та національному рівнях [17, с. 3]. Однак, разом із тим, принципи сталого розвитку допоки не є основоположними в життєдіяльності людства. У цьому зв'язку, розуміється, що сталий розвиток не має призводити до "нульового зростання", але також видається вельми проблематичним знаходження виходу із триваючої глобальної фінансово-економічної кризи, як це вбачається у світі, через збільшення виробництва і споживання. Адже вже зараз зрозуміло, що відбудеться світова екологічна катастрофа, коли той рівень життя який є нині в найрозвиненіших країнах, наприклад за кількістю автомобілів на одну особу, екстраполювати на кількість населення решти світу. Тому економічні підходи, які базуються на збільшенні споживання і максимізації прибутку об'єктивно не можуть мати універсального характеру [13, с. 6].

Безперечно, найважливішими сферами суспільства, де відбуваються трансформаційні процеси, є економіка та політика. Але не менш важлива також соціальна та соціально-культурна трансформація суспільства, тому що соціокультурні явища не стільки відбивають політичні й економічні процеси в суспільстві, скільки їх визначають. Але становище ускладнюється нерозумінням того, що причина всіх криз – у духовно-моральному паралічі суспільства, людини, і що вирішальний конфлікт на початку XXI ст. полягає в суперечностях соціуму промислової цивілізації і соціуму культури. Економічна, політична і соціокультурна трансформації, певна річ, взаємозалежні, і всі трансформаційні процеси у цих сферах повинні відбуватися одночасно. Якщо економіка та політика створюють інституціональне підґрунтя соціокультурних процесів, то соціокультурна сфера дозволяє усвідомити й прогресивно вирішити економічні проблеми та політичні конфлікти трансформаційного соціуму [1, с. 5].

З позиції сталого розвитку та досягнення стану екологічної безпеки суспільства соціальна сфера, і передусім, її освітньо-культурна складова відіграє унікальну роль основного інструменту позитивних зрушень у ставленні до довкілля. Маються на увазі не

лише відповідні зміни у свідомості та поведінці людини, тобто духовне забезпечення практичної людської діяльності, але і креативні розробки нових екологічних органічних технологій, які набувають матеріального втілення, що може здійснитись тільки у рамках освітньо-наукової діяльності [13, с. 6].

Список використаних джерел

1. Сокол С. М. Трансформація українського суспільства в контексті глобалізації: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / С.М. Сокол; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2004.
2. Власенко І. В. Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища / І. В. Власенко // Інноваційна економіка: Всеукр. науково-виробничий журнал. – 2012. – № 10.
3. Веклич О. Теоретичні засади еколо-економічної моделі ринкової реформи в Україні / О. Веклич // Экономические инновации. – 2005. – Вып. 7.
4. Анісімова Г. В. Статистичне дослідження екологічної складової сталого розвитку регіону / Г. В. Анісімова, Н. В. Скоробогатова // Вісн. Житомирського держ. технологічного ун-ту. – 2011. – № 2 (56). – Ч. 2.
5. Лукаш О. А. Проблеми екологічної безпеки в умовах соціо-економічних трансформацій / О. А. Лукаш, В. В. Сабадаш // Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: матер. наук.-практ. конф. м. Бахчисарай, 16-17 квітня 2009 р. / НДІ сталого розвитку та природокористування. – Сімферополь: "СОНАТ", НДІ СРП, 2009.
6. Бохан А. Екологізація підприємництва – визначальна складова безпеки розвитку суспільства / А. Бохан // Вісн. Київського нац. торгівельно-економічного ун-ту : наук. журнал. – 2009. – № 6.
7. Іванова Т. В. Державне управління екологічною безпекою як умова сталого розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. управл. 25.00.02 / Т. В. Іванова; Акад. муніцип. упр. Мін-ва регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства Укр. – К., 2011.
8. Калашник С. Д. Социально-экономические и экологические факторы формирования государственной политики сохранения природно-ресурсного потенциала / С. Д. Калашник, В. В. Сабадаш // Механізм регулювання економіки. – 2008. – № 3. – Т. 2.
9. Бобылев С. Н. Экономическая эффективность сохранения биразнообразия / С. Н. Бобылев, П. В. Михаленко // Эколого-экономический механизм сохранения биразнообразия особо охраняемых природных территорий : III Междунар. науч.-практ. конф., 4-6 сент. 2008 г. : тезисы докл. – Брест : Альтернатива, 2008.
10. Сабадаш В. В. Стратегії неконфліктної політики в урегульованні економіко-екологічних протиріч / В. В. Сабадаш // Механізм регулювання економіки: Міжнар. наук. журнал. – 2010. – № 4.
11. Социально-экономический потенциал устойчивого развития // под ред. Л. Г. Мельника, Л. Л. Хенса. – Сумы : Университетская книга, 2007.
12. Садеков А. А. Механизмы эколого-экономического управления предприятием. Монография / А. А. Садеков. – Донецк : ДонГУЭТ. – 2002.
13. Анісімов В. М. Соціальна сфера та проблема сталого розвитку і екологічної безпеки суспільства в трансформаційний період / В. М. Анісімов // Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях: матер. наук.-практ. конф. м. Бахчисарай, 16-17 квітня 2009 р. / НДІ сталого розвитку та природокористування. – Сімферополь: "СОНАТ", НДІ СРП, 2009.
14. Данилишин Б. М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений / Б. М. Данилишин, Л. Б. Шостак. — К. : СОПС Украины НАН Украины, 1999.
15. Іванова Т. В. Передумови переорієнтації сучасного екологічно небезпечного природокористування в державі / Т. В. Іванова // [Електронний документ] Державне управління: удосконалення та розвиток: Електронне наукове фахове видання. – 2011. – № 1. – Режим доступу до журналу : <http://www.dy.nayka.com.ua>.
16. Стігліц Д. Жозеф Е. Економіка державного сектора / пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський. – К. : Основи, 1998.
17. Прутько С. Г. Політико-правові засади екологічно

безпечного розвитку України : автореф. дис. ... канд. політ. наук 23.00.02 /С. Г. Прутько; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН Укр. – К., 2007.

Popova I. V., a candidate of engineering sciences, associate professor, National university of foodtechnologies (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Features realization of ecological safety, is in the system of market relations

Realization of model of екобезпечного development takes place only at the terms of high economic culture and business activity; principle of ecologization of enterprise becomes actual, however, modern market realities of Ukraine the ecological constituent of enterprises actually taken on it is not; in Ukraine the national system of ecological management was not yet for medin her європейській integrity of state, public and corporate (business) ecological management; statecontrolsystemindustry of guard of natural environment to the enterprise has, unfortunately, only tangent value; the state monopolized ecological responsibility actually, that resulted in послаблення of responsibility of certain природокористувачів, first of all, subjects of menage and proprietors of earth and capital assets; the system "nature – виробництво-ecologi calculture and safety of vital functions" needs radical modernisation.

Keywords: man, culture, production, market, ecology, ecological safety, education.

Попова І. В., кандидат технических наук, доцент, Национальный университет пищевых технологий (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Особенности реализации экологической безопасности в системе рыночных отношений

Реализация модели экобезопасного развития происходит лишь при условиях высокой экономической культуры и деловой активности; актуальным становится принцип экологизации предпринимательства, однако, современные рыночные реалии Украины экологическую составляющую предпринимательства фактически сводят на нет; в Украине еще не сформировалась национальная система экологического управления в ее европейской целостности государственного, общественного и корпоративного (бизнесового) экологического менеджмента; государственная система управления в отрасли охраны окружающей естественной среды к предпринимательству имеет, к сожалению, лишь касательное значение; государство фактически монополизировало экологическую ответственность, что привело к послаблению ответственности конкретных природокористувачів, в первую очередь, субъектов ведения хозяйства и владельцев земли и основных фондов; система "природа – производство – экологическая культура и безопасность жизнедеятельности" нуждается радикальной модернизации.

Ключевые слова: человек, культура, производство, рынок, экология, экологическая безопасность, воспитание.

* * *

УДК 769.01

Завальнюк О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання Інституту фізичного виховання і спорту, докторант, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), LanaZav@i.ua

ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У ВИХОВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне українське суспільство як ніколи потребує не тільки високоосвічених, але й патріотично налаштованих громадян. Спорт як фізична, виховна й ігрова діяльність покликаний формувати патріотичні почуття особистості. У її патріотичному вихованні велике значення також мають різні форми фізкультурно-масової роботи, спрямованої, крім іншого, й на формування і розвиток морально-вольових якостей індивіда, генерування у нього досвіду служіння вітчизні та готовності до її захисту. Водночас патріотизм може бути сформований лише внаслідок цілеспрямованого впливу на свідомість людини, її емоційно-вольову сферу, з одного боку, та як продукт самореалізації особистості – з другого.

Ключові слова: людина, освіта, культура, спорт, фізична культура, патріотичне виховання, патріотизм.

Однією з найбільш важливих складових виховання патріотизму особистості є фізичне виховання. В педагогіці чітко визначена його мета – зміцнення здоров'я, підготовка людини до праці, оборони,

формування сили, швидкості, витривалості, спритності. Фізкультурно-спортивна діяльність припускає інтеграцію якостей особистості, яка містить в собі внутрішню свободу, гідність, любов до Батьківщини, повагу до влади, дисциплінованість, прояв патріотичних почуттів, культури міжнародного співробітництва. За сучасних умов фізкультурно-спортивна діяльність повинна передбачати не тільки розкриття особистісного фізичного потенціалу людини, але і його розвиток в інтелектуальній, творчій та соціальній сферах, оскільки суспільство потребує людей освічених, з високим рівнем інтелектуальних здібностей, з творчими задатками до діяльності.

Спорт і фізична культура є важливою складовою загальної культури будь-якого розвиненого суспільства. Вони є об'єктивними потребами суспільства й особистості, соціальними цінностями, важливими елементами культури, які сприяють зміцненню здоров'я (як фізичного, так і духовного) кожної людини і призводять до оздоровлення всієї нації. Саме інтеграційні, духовно-фізичні можливості спорту, освоєння людиною комплексу її ціннісно-діяльнісного потенціалу все частіше розглядається як потужний чинник оздоровлення людини, її самовизначення в сучасному світі, самореалізації у сфері освіти, праці, дозвілля, а отже, і в прогресі суспільства у цілому.

Основний напрям сучасної педагогіки, з позицій соціогуманітарної освіти, на думку багатьох учених, полягає у переході на принципи здоров'язберігаючого і здоров'яформуючого підходів, в основі яких лежить системно-діалектична соціокультурна парадигма, яка пояснює явища культури як механізм захисту людського життя за допомогою перетворення всіх систем організму культурними зразками соціалізації. Вивчення підходів до визначення понять "спорт" і "фізична культура особистості" дозволяє розглядати їх як соціально-детерміновану складову загальної культури людини з її громадянськими почуттями, яка є якісним, системним, динамічним станом, що характеризується певним рівнем спеціально утвореної, фізичної досконалості, мотиваційно-ціннісних орієнтацій і соціально-духовних цінностей, придбаних у результаті виховання і інтегрованих у фізкультурно-спортивній діяльності, культурі способу життя, духовності і психофізичному здоров'ї [1].

Треба підкреслити, що фізична культура представлена як у школі, так і у вищих навчальних закладах як навчальна дисципліна і як найважливіший компонент формування цілісного розвитку особистості студента. Як складова частина загальної культури, вона входить обов'язковим розділом у гуманітарний компонент освіти, значущість якої виявляється через гармонізацію духовних і фізичних сил особистості. Взагалі спорт визначають як фізичну, виховну та ігрову діяльність. При цьому конкретний набір вказаних характеристик у різних авторів різний. Але формування патріотичних почуттів особистості відбувається у контексті виховної діяльності. Російський дослідник М. Пономарьов вважає, що спорт – соціальний інститут виховання, який має характер ігрової фізичної діяльності, яка пов'язана із зіставленням рівня розвитку фізичних і духовних здібностей [2, с. 13].